

- ⁴⁴ cunda varietas : quod solum est pronuntiatio. Ac ne quis pugnare inter se putet aequalitatem et varietatem, cum illi virtuti contrarium vitium sit inaequalitas, huic quae dicitur *μυοειδεια*, quasi quidam unus aspectus. Ars porro variandi cum gratiam praebet ac renovat aures, tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit, ut standi ambulandi sedendi iacendi vices sunt nihilque
- ⁴⁵ eorum pati unum diu possumus. Illud vero maximum (sed id paulo post tractabimus), quod secundum rationem rerum de quibus dicimus animorumque habitus conformanda vox est, ne ab oratione discordet. Vitemus igitur illam quae Graece *μυοτονια* vocatur, una quaedam spiritus ac soni intentio, non solum ne dicamus omnia clamose, quod insanum est, aut intra loquendi modum, quod motu caret, aut summisso
- ⁴⁶ murmure, quo etiam debilitatur omnis intentio, sed ut in isdem partibus isdemque adfectibus sint tamen quaedam non ita magnae vocis declinationes, prout aut verborum dignitas aut sententiarum natura aut depositio aut inceptio aut transitus postulabit : ut qui singulis pinxerunt coloribus, alia tamen eminentiora alia reductioniora fecerunt, sine quo ne membris quidem suas
- ⁴⁷ lineas dedissent. Proponamus enim nobis illud Ciceronis in oratione nobilissima pro Milone principium : nonne ad singulas paene distinctiones quamvis in eadem facie tamen quasi vultus mutandus est ? « Et si vereor, iudices, ne turpe sit pro fortissimo viro dicere incipientem timere » : etiam si est toto proposito contractum atque summissum, quia et exordium est et solliciti exordium, tamen fuerit necesse est aliquid plenius et erectius dum dicit « pro fortissimo viro » quam cum « etsi vereor » et « turpe sit » et « timere ».
- ⁴⁹ Iam secunda respiratio increseat oportet et naturali quodam conatu, quo minus pavide dicimus quae

secuntur, et quod magnitudo animi Milonis ostenditur: « minimeque deceat, cum Titus Annius ipse magis de rei publicae salute quam de sua perturbetur ». Deinde quasi obiurgatio sui est: « me ad eius causam parem animi magnitudinem adferre non posse ». ⁵⁰ Tum invidiosiora: « tamen haec novi iudicii nova forma terret oculos ». Illa vero iam paene apertis, ut aiunt, tibiis: « qui, quocumque inciderunt, consuetudinem fori et pristinum morem iudiciorum requirunt ». Nam sequens latum etiam atque fustum est: « non enim corona consessus vester cinctus est, ut solebat ». ⁵¹ Quod notavi ut appareret non solum in membris causae sed etiam in articulis esse aliquam pronuntiandi varietatem, sine qua nihil neque maius neque minus est.

Vox autem ultra vires urgenda non est: nam et suffocata saepe et maiore nisu minus clara est et interim elisa in illum sonum erumpit cui Graeci nomen a ⁵² gallorum immaturo cantu dederunt. Nec volubilitate nimia confundenda quae dicimus, qua et distinctio perit et adfectus, et nonnumquam etiam verba aliqua sui parte fraudantur. Cui contrarium est vitium nimiae tarditatis: nam et difficultatem inveniendi fatetur et segnitia solvit animos, et, in quo est aliquid, temporibus praefinitis aquam perdit. Promptum sit os, non praeceps, ⁵³ moderatum, non lentum. Spiritus quoque nec crebro receptus concidat sententiam nec eo usque trahatur donec deficiat. Nam et deformis est consumpti illius sonus et respiratio sub aqua diu pressi similis et receptus longior et non oportunus, ut qui fiat non ubi volumus sed ubi necesse est. Quare longiorem dictu-

recedere, sed ipsam fori sanctitatem ludorum talarium
licentia solvere? Nam Cicero illos ex Lycia et Caria
rhetoras paene cantare in epilogis dixit: nos etiam can-
59 tandi severiorem paulo modum excessimus. Qui-
squamne, non dico de homicidio sacrilegio parricidio,
sed de calculis certe atque rationibus, quisquam deni-
que, ut semel finiam, in lite cantat? Quod si omnino
recipiendum est, nihil causae est cur non illam vocis
modulationem fidibus ac tibiis, immo mehercule, quod
est huic deformitati propius, cymbalis adiuvemus.
60 Facimus tamen hoc libenter: nam nec cuiquam sunt
iniucunda quae cantant ipsi, et laboris in hoc quam in
agendo minus est. Et sunt quidam qui secundum alia
vitae vitia etiam hac ubique audiendi quod aures mul-
ceat voluptate ducantur. Quid ergo? non et Cicero di-
cit esse aliquem in oratione «cantum obscuriorem» et
hoc quodam naturali initio venit? Ostendam non mul-
to post ubi et quatenus recipiendus sit hic flexus et
cantus quidem, sed, quod plerique intellegere nolunt,
obscurior.

61 Iam enim tempus est dicendi quae sit apta pronun-
tiatio: quae certe ea est quae iis de quibus dicimus ac-
commodatur. Quod quidem maxima ex parte praestant
ipsi motus animorum, sonatque vox ut feritur: sed
cum sint alii veri adfectus, alii ficti et imitati, veri na-
turaliter erumpunt, ut dolentium irascentium indi-
gnantium, sed carent arte ideoque sunt disciplina et
62 ratione formandi. Contra qui effinguntur imitatio-
ne, artem habent; sed hi carent natura, ideoque in iis
primum est bene adfici et concipere imagines rerum
et tamquam veris moveri. Sic velut media vox, quem
habitum a nostris acceperit, hunc iudicum animis da-
bit: est enim mentis index ac totidem quot illa muta-

⁶³ tiones habet. Itaque laetis in rebus plena et simplex et ipsa quodam modo hilaris fluit; at in certamine crecta totis viribus et velut omnibus nervis intenditur. Atrox in ira et aspera ac densa et respiratione crebra; neque enim potest esse longus spiritus cum immoderate effunditur. Paulum (in) invidia facienda lentior, quia non fere ad hanc nisi inferiores confugiunt; at in blandiendo fatendo satisfaciendo rogando lenis et ⁶⁴ summissa. Suadentium et monentium et pollicentium et consolantium gravis: in metu et verecundia contracta, adhortationibus fortis, disputationibus teres, miseratione flexa et flebilis et consulto quasi obscurior; at in egressionibus fusa et securae claritatis, in expositione ac sermonibus recta et inter acutum sonum et gravem media. ⁶⁵ Attollitur autem concitatis adfectibus, compositis descendit, pro utriusque rei modo altius vel inferius.

Quid autem quisque in dicendo postulet locus paulum differam, ut de gestu prius dicam, qui et ipse voci consentit et animo cum ea simul paret. Is quantum habeat in oratore momenti satis vel ex eo patet, quod ⁶⁶ pleraque etiam citra verba significat. Quippe non manus solum sed nutus etiam declarant nostram voluntatem, et in mutis pro sermone sunt, et saltatio frequenter sine voce intellegitur atque adficit, et ex vultu ingressuque perspicitur habitus animorum, et animalium quoque sermone carentium ira, laetitia, adulatio et oculis et quibusdam aliis corporis signis ⁶⁷ prenditur. Nec mirum si ista, quae tamen in aliquo posita sunt motu, tantum in animis valent, cum pictura, tacens opus et habitus semper eiusdem, sic in intimos penetret adfectus ut ipsam vim dicendi non numquam superare videatur. Contra si gestus ac vultus